

ДВОМОВНІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ США

В статті розглянуто існуючі дослідження двомовних програм навчання в США. Охарактеризовано види двомовних програм та виокремлено найбільш ефективні з них.

В статье рассмотрены существующие исследования двуязычных программ обучения в США. Охарактеризованы виды двуязычных программ и выделены наиболее эффективные из них.

The existing investigations on the bilingual educational programs in the USA are under review in the article. The types of the bilingual programs are characterized and the most effective ones are distinguished.

Постановка проблеми. Двомовна освіта завжди була і залишається дискусивним питанням в освітній системі США. Вона існує в країні з початку ХІХ століття коли відбувся значний вплив європейських іммігрантів. Вже тоді постала гостра необхідність перевести мовне питання з категорії суперечливих в об'єднавчий фактор суспільства.

Хоча протягом історичного розвитку суспільства офіційна думка щодо двомовної освіти та її місця у розвитку держави неодноразово змінювалася, часом радикально, двомовні навчальні програми завжди існували в тій чи іншій формі. Після прийняття Закону про двомовну освіту (The Bilingual Education Act) у 1968 році було проведено чимало досліджень щодо максимального забезпечення освітніх потреб студентів мовних меншин.

У 1999 році відбулася конференція національної асоціації двомовної освіти де було запропоновано головні принципи розвитку двомовної освіти у ХХІ столітті:

1. Не можна пропагувати двомовну освіту як ізольовану освітню програму. Потрібно її впроваджувати в більш широкому контексті якісної освіти, зробити її максимально доступною для учнів

мовних меншин, просуваючи двомовну освітню політику як частину плану вивчення іноземних мов.

2. Необхідно створити «хвилю» нового бачення двомовної освіти та підтримки її як частини економіки, культури та моральних цінностей громад мовних меншин.
3. Потрібно змінити ситуацію ізоляції між теоретиками та практиками двомовної освіти.
4. Необхідно побудувати міцну систему взаємозв'язків між освітніми та державними установами на всіх рівнях, від регіонального до державного [3, 56].

У 2001 році американським Конгресом була прийнята програма «No Child Left Behind», що передбачає максимальне залучення дітей мовних меншин до вивчення англійської мови. Хоча ця програма не наголошує на необхідності використання саме двомовних програм навчання, вона надає право адміністрації навчального закладу обирати форму навчання, що максимально сприятиме інтеграції дітей мовних меншин до основної (англомовної) групи навчання [6, 22].

Останнім часом питання двомовної освіти знову стало предметом широкого обговорення в американському суспільстві. У 2009 році Верховний суд США прийняв рішення у справі Горн проти Флорес (Horn v. Flores) у якому йдеться про експериментальні докази більшої ефективності програм структурованого занурення (SEI, Structured English Immersion) ніж власне двомовних програм (Two-Way, Dual Language Immersion). Таким чином, на початку XXI століття постала потреба в дослідженні ефективності та оптимізації існуючих двомовних програм.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження питань двомовної освіти здійснюють такі американські вчені: Р. Румбаут (R. Roumbaut), Р. Ворншоп (R. Warnshop), Г. Сервантес (G. Servantes), У. Беннет (W. Bennet), Дж. Кроуфорд (J. Crawford), Ч. Глен (Ch. Glenn), та інші.

Розвиток двомовної освіти в американській освітній системі

розглядають такі вчені як А. Стоув (A. Stowe), Н. Шмітт (N. Schmitt), Л. Ганн (L. Gunn), О. Карлос (O. Carlos), Дж. Камінгс (J. Cummins), С. Монрул (S. Montrul), та інші.

Метою нашої статті є розглянути існуючі дослідження двомовних програм навчання в США, охарактеризувати види двомовних програм та виокремити найбільш ефективні з них.

Виклад основного матеріалу. У процесі розвитку двомовної освіти в США склалися два напрямки у навчанні другої мови: аддитивний і субстрактивний. Аддитивний має місце, коли друга мова і культура не замінює, не витісняє першу мову і культуру. В такій ситуації обидві мови вважаються корисними та цінними.

Субстрактивна двомовність відображає ситуацію, коли вивчення другої мови притісняє першу мову та культуру. Ця форма двомовності має місце коли друга мова вважається престижнішою, мова меншин набуває низького статусу і значення. Остання форма двомовності заохочує негативне відношення до мови меншин, і навпаки, аддитивна двомовність заохочує позитивне відношення до обох мов [4, 45].

Асимілююче відношення до вивчення другої мови прийняли Сполучені Штати, коли збільшився потік іммігрантів, що прибували до країни у пошуках Американської Мрії. Відмінність мов стала приводом для державного втручання, вважалося, що поширення використання англійської мови сприятиме об'єднанню нації. Для того, щоб швидко інтегрувати дітей мовних меншин до існуючого суспільства було запроваджено так звані «програми мовного занурення».

Л. Олсен визначає програму мовного занурення як 'програму, де дітей мовних меншин з рідною мовою низького статусу примушують до навчання мовою більшості з високим статусом' [8, 254]. У межах цих програм діти мовних меншин навчалися за однією програмою і в одній кімнаті з основною групою. Метафорична назва цих програм «впливай чи потони» виражає

труднощі, з якими діти мовних меншин стикалися у процесі навчання, а також соціальні і психологічні результати такої практики.

Програми мовного занурення могли включати «структуроване занурення». Ці програми створювалися виключно для дітей мовних меншин, навчання проводилося англійською, таким чином, рідна мова не розвивалася, а замінювалася мовою більшості. Такі програми відрізнялися від програм мовного занурення тим, що викладач прагнув використовувати спрощену лексику. Головною метою програм мовного занурення була асиміляція учнів та студентів мовних меншин. Як зазначає Дж. Кроуфорд: ‘такий підхід є повністю асимілятивним, рідна мова і культура дітей розглядалися або як перешкоди на шляху до освітнього прогресу або як такі, що не мають ніякого функціонального значення’ [1, 75].

Хоча досьогодні існують програми «мовного занурення», їх зміст значно відрізняється від описаного вище. Сьогодні двомовна освіта в США зосереджена на студентах, які вивчають англійську мову як другу (іноземну). За визначенням, презентованим на сайті Департаменту освіти США, двомовна чи білінгвальна освіта – це «освітня програма для студентів з обмеженими вміннями володіння англійською мовою (Limited English Proficiency, LEP)» [2, 98].

Термін «обмежений рівень володіння» вживається на рівні урядових документів, але в навчальних закладах та дослідних установах він не вживається як такий, що має негативну конотацію, натомість надають перевагу терміну «той, хто вивчає англійську мову» (English language learner, ELL). Той, хто вивчає англійську мову – це учень чи студент, рідна мова якого не англійська і який потребує мовної підтримки щоб успішно навчатись у закладі освіти.

Двомовна освіта передбачає викладання більшості предметів у навчальному закладі двома мовами. У США такими мовами є іспанська та, подекуди, китайська. На даному етапі існує велика кількість двомовних освітніх програм, які відрізняються за часткою використання рідної мови

студента у навчальному процесі, за часом, відведеним на двомовне навчання (2 чи 3-4 роки), за метою (якнайшвидший перехід до навчання на англійській мові чи підтримка розвитку обох мов) та рядом інших показників. Загалом усі існуючі в США двомовні програми можна поділити на наступні види:

1. Перехідні двомовні програми (Transitional Bilingual Programs):

Ці програми передбачають навчання рідною мовою учня паралельно з вивченням англійської мови. Таке навчання покликане забезпечити академічну успішність учня з загальноосвітніх предметів. Основна мета – допомогти учневі якнайшвидше перейти до основної (англомовної) групи навчання; головна лінгвістична ціль – вільне володіння англійською мовою.

Перехідні двомовні програми поділяються на:

- Перехідні двомовні програми раннього випуску (The early-exit transitional bilingual programs) переводять учнів чи студентів до основної групи через два роки навчання.
- Перехідні двомовні програми пізнього випуску або розвивальні перехідні програми (A Late-Exit or Developmental transitional programs) переводять учнів чи студентів до основної групи через п'ять-шість років навчання. Навчання провадиться рідною мовою студента паралельно з англійською довший період часу. Основна мета – спочатку розвинути навички грамотного володіння (письма) рідною мовою, а потім перенести ці навички на другу (англійську) мову.

2. Програми занурення (Immersion programs):

- Часткове занурення (Partial immersion): Ці програми забезпечують навчання за принципом «Англійська як друга мова» (English as a Second Language, ESL). Це передбачає певну кількість годин навчання рідною мовою (наприклад годину на день), а решту часу навчання ведеться англійською.
- Структуроване занурення (Structured immersion): Використання рідної мови повністю виключається, але зі

студентами працюють за спеціально створеними програмами, відповідно до рівня володіння англійською кожним студентом.

3. Програми підтримки та розвитку двомовних умінь (Maintenance or developmental bilingual programs):

Навчання ведеться і рідною мовою студента і англійською мовою. На відміну від перехідних двомовних програм певна частка навчання рідною мовою залишається навіть після того, як студенти перейшли до основної англомовної групи.

4. Двомовні програми (Dual Language Programs) провадять навчання за двома варіантами:

- Більшість загальноосвітніх предметів викладаються англійською мовою вчителями, які володіють обома мовами. Якщо студент ставить питання рідною мовою, вчитель відповідає англійською.
- Класи грамотності рідною мовою покращують вміння письма та мовні уміння вищого рівня студентів рідною мовою. Дослідження довели, що більшість навичок та умінь набутих у рідній мові можуть успішно переноситись у другу мову. У цьому виді програм загальноосвітні предмети не викладаються рідною мовою. Заняття другою мовою є більш зосередженими на змісті предмету ніж на особливостях мови таких як граматики, тощо.

5. Двосторонні програми або програми двомовного занурення (Two-Way or Dual Language Immersion Programs):

Ці програми було створено, щоб як англомовні так і іншомовні студенти стали двомовними та білатеральними. Відповідно до цих програм половина студентів групи має бути англомовною, а інша половина – володіти іншою, здебільшого іспанською, мовою.

Носії обох мов навчаються разом в одній аудиторії. Основна мета – вивчити мову один одного. Викладач подає навчальний матеріал обома мовами. У двосторонній програмі студенти мовних меншин стають двомовними та білатеральними так же, як і студенти, чия мова є рідною в

даній країні. Наприклад, англомовні студенти вивчають іспанську в той же час як іспаномовні – англійську в одній аудиторії.

Як вже зазначалося, у США ведуться дискусії щодо найбільш ефективного навчання студентів, які вивчають англійську мову як іноземну (English Language Learners, ELL). Вчені дослідили процес навчання студентів ELL та визначили найефективніші двомовні програми.

Вважалося, якщо студент вільно володіє англійською на інтерперсональному (розмовному) рівні (Basic interpersonal communication skills - BICS), то це автоматично означає успіхи у вивченні всіх предметів, що викладаються англійською (cognitive academic language proficiency - CALP). Проте, було доведено, що ці два рівні володіння мовою потребують різних умінь.

Дослідження виявили досить значні відмінності у навчальних досягненнях студентів, які навчалися за різними двомовними програмами. М. Томас та Ф. Кольєр припустили, що програма є максимально ефективною, коли використовується лінгвістичний та культурний досвід студентів як ресурс для міждисциплінарного та дослідного навчання, студенти отримують стимул поліпшувати навчальні досягнення [9, 24].

Названі дослідження дозволили отримати переконливі дані щодо найбільш ефективних двомовних програм. Ними було названо двосторонні програми Dual language (Two-Way bilingual). Ці програми допомагають основній групі та двомовним студентам набувати умінь вільного володіння обома мовами. Хоча було відмічено необхідність подальших досліджень у даному напрямку, практичний досвід свідчить про доцільність використання саме Dual language (Two-Way bilingual) моделей навчання.

Дж. Лопес та М. Ташакорі у своїй доповіді про двосторонні двомовні програми стверджують, що вони сприяють компромісу між рідною мовою (L1) та другою мовою (L2). Вони підтверджують, що навчання рідною (першою) мовою ніяк не шкодить набуттю умінь вільного спілкування англійською (другою). Таким чином, назване навчання має прискорювати

вивчення L2 і розвиток навчальних навичок в L2, зокрема включати читання, письмо та будь-які інші курси, що є прикладом міжпредметних зв'язків “гіпотеза взаємозалежності передбачає передачу знань, умінь та навичок через мову і що розвиток названих умінь у рідній мові сприяє набуттю відповідних умінь у другій мові ” [5, 65].

Таким чином, програми, що передбачають навчання виключно англійською мовою викорінюють рідну мову іммігрантів в той час, як двомовні програми підтримують її адитивним чином, тобто друга (англійська) мова «додається» до першої (рідної). Прихильники двосторонніх програм вказують на і те, що подвійна користь таких програм у тому, що студенти вивчають не лише мову, а й культуру один одного. Названі програми допомагають студентам бути академічно успішними, отримувати високі результати у вивченні інших предметів. Двосторонні програми допомагають як англomовним так і іншомовним студентам набувати умінь володіння обома мовами.

Висновки. Отже, попри неоднозначне трактування двомовних програм у процесі розвитку освітньої системи США, на сьогодні переважає думка про цінність названих програм. Незважаючи на значні розбіжності у поглядах на двомовну освіту взагалі та двомовні навчальні програми зокрема, американські дослідники названої проблеми одностайні щодо необхідності розвитку та вдосконалення двомовних програм. Останні дослідження щодо виявлення оптимально ефективних програм довели високу навчальну цінність двосторонніх навчальних програм.

Двосторонні навчальні програми допомагають і студентам основної групи і студентам мовних меншин набути двомовних умінь. Ці програми є надзвичайно ефективними бо використовують лінгвістичний та культурний досвід студентів, міжпредметні зв'язки. Більшість навчальних закладів обирають двосторонні навчальні програми, як найбільш ефективні, оскільки вони є корисними не лише для студентів мовних меншин, але й для англomовних студентів. Здебільшого студенти вільні обирати другу мову, але

перевага надається іспанській. Ці програми забезпечують володіння англійською мовою для іспаномовних студентів та іспанською для англомовних. Названі програми є однією з найбільш ефективних форм двомовної освіти оскільки пропагують не лише двомовність, а й толерантне ставлення до іншої культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Crawford J. Educating English Learners: Language Diversity in the Classroom (5th edition) [Text] / J.Crawford. – Los Angeles : Bilingual Educational Services (BES), 2004. – 231 p.
2. Dutcher N. The use of first and second languages in education: A review of educational experience [Text] / N.Dutcher, G.Tucker. – Washington, DC : World Bank, (East Asia and the Pacific Region, Country Department III), 1994. – 119 p.
3. Hakuta K. Mirror of language: The debate on bilingualism [Text] / K.Hakuta. – New York : Basic Books, 1999. – 298 p.
4. Kloss H. The American Bilingual Tradition [Text] / H. Kloss. – McHenry, IL : Center for Applied Linguistics and Delta Systems, 2002. – 176 p.
5. Lopez M. Effects of a Two-Way Bilingual Program on the Development of Minority Language Students [Text] / M.Lopez, A.Tashakkori. – New York : Basic Books, 2003. – 164 p.
6. Mikow-Porto V. English Language Learners in the Southeast : Research, Policy,& Practice [Text] / V.Mikow-Porto // BilingualResearch Journal. – 2009. – January 25, Florida International University. – P. 23–26.
7. National Clearinghouse for Bilingual Education [Text] : George Washington University. – Washington, DC. – # 9. – January 27, 2009. – 115 p.
8. Olsen L. (1997). Made in America: Immigrant students in our public schools [Text] / L.Olsen. – New York : The New Press, 2004. – 321 p.

9. Thomas W. Two languages are better than one [Text] / W.Thomas, V. Collier // Educational Leadership. – 2009. – January 28. – P. 23–26.